

Eines per a una nova organització territorial, base d'un model de país. *Catalunya Metropol*

Albert Civit i Fons
Institut Català del Sòl

El Col·legi d'arquitectes de Catalunya ha obert un procés de reflexió sobre l'arquitectura a partir de l'organització d'un Congrés en un moment especialment rellevant per l'evolució de l'arquitectura i del país en general. L'objectiu de trobar una visió col·lectiva de futur de l'arquitectura ha, necessàriament, d'implicar a les administracions actuals.

En aquest sentit, el Departament de Territori i Sostenibilitat de la generalitat de Catalunya a través **de la Direcció General d'Ordenació de Territori Urbanisme i** del seu organisme d'acció, l'Institut Català del Sòl, encarregat del desplegament de les polítiques urbanístiques i d'habitatge del govern, tenen l'ocasió de col·laborar en aquest congrés a través de l'organització de diverses jornades que volen reflexionar sobre les preocupacions i els punts d'interès del govern en aspectes clau del desenvolupament territorial, avui de plena actualitat mundial.

Les jornades s'articulen sobre aquestes qüestions:

- L'Agenda urbana
En aquesta jornada es vol avançar en un nou model instrumental per al desenvolupament territorial i la construcció de les ciutats en el que es contemplen els nous vectors bàsics que concorren avui en el desenvolupament urbà: social, autosuficient i econòmic. Els treballs de la presidència holandesa de la UE durant el primer trimestre del 2016 centrats en la definició d'una agenda urbana europea, la celebració a Quito de les jornades finals de la III conferència mundial UN-HABITAT i el posicionament ferm del govern de la generalitat en relació a l'adaptació d'aquesta agenda urbana a un nou model territorial català en el marc dels treballs del grup de Governos Regionals i Locals a l'ONU el maig del 2016, són inputs suficients i més que rellevants per a la celebració d'aquesta jornada.
- La Nova legislació territorial
Les formes que aquest nou model territorial demana requereixen un replantejament de la legislació territorial que ha de centrar l'interès en els valors social i de sostenibilitat ambiental abans que en la visió de l'urbanisme com una motor únicament d'expansió de les ciutats. Les bases d'aquesta nova regulació en les que treballa el govern de la generalitat amb els diferents actors socials, experts i professionals, així com l'anàlisi de les possibilitats i limitacions de la situació competencial són elements clau que cal debatre per a la formulació de hipòtesis desitjables pel futur.
- La figura del "State Architect" per a la definició d'un projecte de país modern

Conjuntament amb l'Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya (IAAC) aquesta sessió té la voluntat d'investigar en el que alguns estats avançats ja tenen: la figura de l'arquitecte d'estat per impulsar polítiques públiques al voltant de l'arquitectura i coordinar els diversos departaments o ministeris de l'estat pel que fa al desenvolupament urbà i territorial. En l'horitzó de la possibilitat d'esdevenir un estat independent la possibilitat de conèixer aquest tipus de figura es planteja com d'un alt interès especialment perquè tant les característiques físiques com socials de Catalunya ens fan molt semblants a diversos estats. Es planteja que l'IAAC elabori un informe complert sobre el tema amb totes les dades recollides relatives a estats comparables a Catalunya. La jornada se celebrarà amb la presència d'algun d'aquests arquitectes i d'exemples d'arreu per tal de compartir experiències i analitzar qüestions relatives a competències, abast i coordinació interinstitucional.

Aquestes jornades pretenen orientar la discussió sobre quin es el marc d'un nou encaix territorial en un moment en que les bases de la construcció de les ciutats i l'urbanisme en general estan en ple debat i en discussió internacional.

El territori català ha sigut sempre pioner en la implantació de nous models, des de la "Catalunya Ciutat" impulsada pels noucentistes que buscaven l'equilibri territorial entre la Catalunya urbana i la Catalunya de les ciutats fins a la implantació de l'eixample Cerdà i la invenció de la "Teoria general de la urbanización" que va revolucionar la manera de concebre les ciutats i de la que enguany se celebra el 150é aniversari.

Pel que fa a l'urbanisme més recent, Catalunya en general i Barcelona més en particular sempre han fet gala i han lluit de practicar un urbanisme de manual. L'urbanisme català ha donat mostres d'èxit en diferents aspectes: espai públic, convivència, remodelació urbana, equilibri territorial, nous creixements, etc., i aquest èxit ha estat i és reconegut arreu on es parli d'urbanisme i ciutat. Part de l'agenda urbana que està en elaboració podria ser que fos inspirada per aquesta fórmula i els responsables de la seva promoció, catalans alguns d'ells, han pregonat arreu les bondats d'aquesta bona praxis.

Avui la ciutat i el territori, afronten nous reptes que van bastant més enllà del que em practicat fins ara. L'agenda urbana posa sobre la taula prioritats que fa uns anys el planificador, l'arquitecte, no tenia i pels quals no sembla estar, ara, molt preparat. L'urbanisme clàssic, el que s'ensenyava encara a moltes escoles d'arquitectura, el que ha donat tants èxits a Barcelona, el que orientava la construcció de la ciutat sobre la seqüència del planejament, la gestió i la urbanització, no sembla ser suficient per afrontar aquests nous reptes. La seqüència de projecte tan apresada, tan repetida, tan ensenyada, sembla haver deixat de ser eficaç en el món de les urbs construïdes.

Ni tan sols la incorporació fa unes anys de noves disciplines i el co-lideratge de nous professionals relatius al medi ambient, a la mobilitat, a la economia, al creixement social, a la geografia, etc., fent més complexa i més rica la planificació semblen ser suficients ara per abordar-ne una nova etapa.

Altres prioritats, o altres ordres, segons s'interpreti, s'imposen d'una forma contundent.

- El fet social: la ciutat que vol ser inclusiva i no deixar ningú enrere i els sistemes de participació i de govern participatiu.
- La petjada ecològica: la ciutat resistent, el fet ambiental, els ecosistemes i ciutats, l'energia.
- El que anomenem prosperitat urbana sostenible: les economies urbanes, el foment dels entorns de negoci, d'innovació i de llocs on viure i on treballar a l'hora, l'autoproducció.

Son nous àmbits que marquen avui l'agenda de la construcció de la ciutat, la planificació urbana ha passat doncs a segon terme. Els processos de desenvolupament o de regeneració urbana que no incorporen aquests conceptes semblen ara "urbanisme antic", identificat en valors dels que volem fugir ja que generen únicament plusvàlues, rendiments econòmics poc justificats, "pelotazos", corrupció, etc. L'urbanisme ja no sempre es una mostra de prosperitat com abans, això no dóna vots, mes aviat, en treu i sembla, a vegades, que avui els governants intenten evitar.

Ara bé, aquests conceptes de la nova agenda urbana son noves formes d'anomenar i endreçar quelcom que l'urbanisme del bo, el que es practicava en determinats llocs com el nostre, ja estàvem fent?

O bé, son aquestes idees autèntiques noves realitats urbanes que indiquen noves formes de projectar sense les quals el món no evolucionarà correctament?

Es una novetat o es una rectificació?

Els extrems estan bastant marcats: des del cofoisme del ja ho fèiem be, continuem ensenyant el que hem fet tota la vida perquè l'urbanisme i l'arquitecte acabaran constituint-se com l'autèntic pal de paller de l'evolució de les ciutats, a l'alarmisme total del que vaticina que la construcció de les ciutats ha caigut en mans dels especuladors i que la ciutat està abocada a un caos capitalista.

No es pretén buscar respostes polítiques però si aclarir quin es el paper de l'agenda urbana a les nostres ciutats discernint que es rectificable del que hem d'incorporar de nou i sobretot veure quin es el paper de l'arquitectura i de l'arquitecte en aquesta discussió.

Pel que fa a l'organització territorial Catalunya està, com en moltes d'altres coses, en punt particular. En l'actualitat el somni noucentista de l'equilibri territorial sembla estar assumit. La Catalunya-ciutat ha esdevingut la Catalunya de les ciutats.

Catalunya és un territori de ciutats de diferents dimensions molt equilibrat. Una gran ciutat domini el panorama català i exerceix la seva capitalitat en tots els fronts: social, econòmic, cultural, etc. Les altres grans ciutats del país, capitals d'antigues províncies, busquen el seu propi model però no s'hi acosten, mentre una constel·lació de ciutats intermèdies, totes elles ben posicionades competeixen entre si per mantenir identitats i intentar reforçar les seves respectives posicions, sobretot les econòmiques, competeixen per les inversions, pels llocs de treball, per les capitalitats culturals, creant un país ric i actiu. Ciutats totes elles en les que hi ha un conjunt de serveis i de grau de consolidació social que, en comparació de les mitges mundials, mostren, cada una en la seva escala, un desenvolupament mes que desitjable.

Problemes tots els que vulguem: la situació de l'habitatge, la pobresa energètica, la desigualtat social, etc., en comparació però a la resta de ciutats del món, una situació envejable. Tot es millorable, això es evident.

No obstant, aquesta maduració de les ciutats catalanes no sembla que permeti assolir alguns dels nous reptes del futur ni tampoc solucionar alguns dels problemes existents. En concret i pel que fa al conjunt de les ciutats intermèdies i petites del país la solució particularitzada en cada un dels municipis catalans ha donat i està donant mals de cap a les administracions públiques que les intenten governar. Sembla que ens hem adonat que tan des d'un punt de vista de finançament i d'organització, la nostra estructura massa atomitzada no es del tot sostenible.

Sembla ara evident que el mateix model repetit en cada una de les nostres ciutats, tan properes, no es necessari i no es el mes desitjable sempre: els equipaments, les àrees industrials les comunicacions, etc., poden de ser compartides generant sinergies, polítiques d'estalvi, millores econòmiques, millors manteniments, etc. La necessitat de planificar a una altra escala es quelcom absolutament necessari.

Qüestions com l'abastament d'aigua, l'encaix del paisatge o l'equilibri en el repartiment del turisme, per donar tres exemples de màxima actualitat no tenen solució utilitzant l'escala de planificació que fins ara hem utilitzat. No té sentit que endrecem/limitem el turisme d'una ciutat administrativament parlant i no ho fem a del costat que es la mateixa realitat física, no te sentit que planifiquem xarxes de servei sostenibles i autosuficients sense abastar àmbits territorials sencers, no tes sentit que fixem bases de millora del paisatge en un poble del Pirineu i no fem les mateixes en el poble veí, etc., els exemples son llargs i en trobaríem de tot tipus.

D'altra banda el repte d'un país nou ens planteja canvis que hem d'abordar necessàriament, ens volem comparar amb àrees territorials d'Europa i de fora, que avui tenen un pes social i econòmic que les fa competitives a nivell mundial i en el que el nostre sistema estel·lar de ciutats individuals no te prou força i potència per comparar-s'hi. Llevat està clar de Barcelona i la seva àrea d'influència. No obstant, aquesta àrea lluita encara i es discuteix per trobar una encaix territorial propi que vagi mes enllà dels límits administratius municipals i reconegui d'un cop per totes la ciutat de veritat, la metropolitana. Aquesta realitat urbana no te encara un reconeixement administratiu i polític que la faci competent malgrat els esforços d'integració a que es fan des dels seus òrgans de govern.

El gran repte que s'obre davant nostre es agafar escala de país, pensar en gran. Si volem agafar pes, si volem abanderar el procés de planificació que ens indica la nova agenda urbana, si volem solucionar els problemes de gestió i administració que actualment tenen els nostres municipis cal ser valent, aixecar els ulls i prendre decisions d'alt nivell. Mirar que fan països com el nostre, de mides semblants d'encaixos similars sempre pot ser una ajuda per prendre decisions.

Així doncs, cal mantenir i ampliar els estàndards actuals i dotar de noves eines als sistemes d'organització i planificació territorial que ens han donat tants d'èxits però pensant i executant estructures mes eficaces socialment, mes autosuficients energèticament i més

equilibrades econòmicament en la línia que marquen els conceptes de la nova agenda, arrenjerant les competències administratives de les nacions, les regions i el món local.

El projecte de país de Catalunya també ha de tenir una dimensió territorial, però encara no hem sigut capaços de dibuixar-la. Cal que ens dotem d'eines que ens permetin no només pensar-lo en conceptes o en programes, si no ser capaços del que varen fer els noucentistes o del que va fer Cerdà, materialitzar les idees en dibuixos, els dibuixos en projecte i els projectes en realitats, que expressin el model d'un nou estat en una realitat física encara mes justa socialment, encara mes respectuosa ambientalment, encara mes sostenible econòmicament i ser novament un exemple per a la societat.

Octubre del 2016